

Marek Jarentowski*

Czym skorupka za młodu nasiąk(ł)a? Kadrowcy politologii i kształcenie jej studentów w Polsce

As the twig is/was bent?
Managers (founders) of political science
and educating its students in Poland

STUDIA I ANALIZY

Słowa kluczowe: politologia, nauki społeczne, pozytywizm, metoda naukowa, założyciele polskiej politologii

Keywords: political science, social sciences, positivism, scientific method, founders of Polish political science

Abstrakt: Politologii polskiej zarzuca się, że nie jest tak światowa, jak polska socjologia, albo że niezbyt poważnie traktuje metodę naukową i teorię naukową. W przeciwieństwie do trzech podstawowych nauk społecznych (psychologii, ekonomii i socjologii), politologia w większym stopniu ogranicza się do opisu i humanistycznej interpretacji. Można zadać pytanie, dlaczego politologia polska, jak wynika z powyższych zarzutów, odbiega nieco od pozytywistycznego wzorca? Hipoteza podpowiada, że może to mieć związek z wykształceniem założycieli, pierwszych kadrowców politologii (dyrektorów instytutów, reprezentantów politologii w Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów). Byli to w większości prawnicy, w pewnym stopniu historycy. Do rzadkości należeli absolwenci podstawowych nauk społecznych. W politologii brak też jest (biorąc pod uwagę podręczniki) wpływowych metodologów. W konsekwencji, na studiach politologicznych jest mniej, niż na pozostałych wspomnianych kierunkach społecznych, przedmiotów metodologicznych.

* ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2795-0885>, politolog, prawnik, dr politologii, adiunkt na Wydziale Społeczno-Ekonomicznym oraz Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. E-mail: m.jarentowski@uksw.edu.pl

Abstract: *Polish political science is accused of not being as global as Polish sociology, or of not taking the scientific method and scientific theory very seriously. In contrast to the three basic social sciences (psychology, economics and sociology), political science is more limited to description and humanistic interpretation. One may ask why Polish political science, as it results from the above accusations, deviates slightly from the positivist pattern. The hypothesis suggests that this may be related to the education of the founders, the first managers of political science (directors of institutes, representatives of political science in the Central Commission of Scientific Degree). As it turns out, they were mostly lawyers, and to some extent historians. Graduates of basic social sciences were rare. Political science also lacks (considering textbooks) influential methodologists. As a consequence, there are fewer social methodological subjects in political science studies than in the other aforementioned fields of study.*

Wprowadzenie

Każda dyscyplina naukowa zajmuje się nie tylko fragmentem rzeczywistości, lecz także sobą. W tym duchu pojawia się pytanie o przyczyny formułowanych niekiedy negatywnych ocen politologii. Hipoteza wydaje się logiczna – stan politologii polskiej jest konsekwencją jej historii. Stan politologii polskiej operacjonalizuję takimi wskaźnikami, jak jej ocena dokonana przez politologów lub przedstawicieli innych dyscyplin, kształcenie metodologiczne studentów politologii oraz ewaluacja politologii dokonana w 2022 r. Zmienne wyjaśniające natomiast to ukończony kierunek studiów „kadrowców” politologii polskiej tworzonej od połowy lat 60. XX wieku i występowanie wśród politologów autorów podręczników metodologicznych. Niektóre zmienne, porównawczo, obejmują także inne „społeczne” dyscypliny naukowe (ekonomia, psychologia, socjologia).

Więszym stopniem szczegółowości w badaniu objąłem pięć utworzonych latach 1967–1975 uniwersyteckich instytutów nauk politycznych, które od razu lub krótko po powstaniu rozpoczęły prowadzenie kierunku studiów „nauki polityczne” lub otrzymały uprawnienia do nadawania stopnia naukowego w tej dyscyplinie: UAM, UW, UJ, UW r, UŚ. Pozostałe powstałe wówczas ośrodki politologiczne już nie istnieją (Śląski Instytut Naukowy, Akademia Nauk Społecznych – następczyni partyjnej WSNS), albo straciły uprawnienie do nadawania stopni (Instytut Zachodni, PISM), albo otrzymały je znacznie później (po 1995 r.).

Choć wyniki prezentowanych badań dotyczą politologii, to można je łączyć z socjologią wiedzy traktowaną nie jako subdyscyplina socjologii, a jako perspektywa teoretyczna¹.

¹ J. Niżnik, *Socjologia wiedzy: zarys historii i problematyki*, Warszawa 1989, s. 206–211.

Współczesna dyskusja o politologii polskiej

W ostatnich latach pojawiły się co najmniej dwie publikacje dotyczące politologii polskiej. W pierwszej R. Skarzyński wskazuje, że po pierwsze, nieudacznicy z innych dyscyplin próbują zrobić łatwą karierę w politologii, po drugie, w jednostkach politologicznych nadaje się stopnie naukowe na podstawie wyników badań niepolitologicznych (jeśli w ogóle można je nazwać badaniami naukowymi), po trzecie, politologii brak poważnej teorii naukowej, którą jego zdaniem powinna być teoria ewolucji². W drugiej publikacji, T. Warczok i Z. Zarycki dowodzą, że politologia polska w znacznie mniejszym stopniu niż np. polska socjologia, zbliża się do uznanych przez nich za właściwe wzorców zachodniej (głównie anglojęzycznej) nauki społecznej³. Obie publikacje spotkały się z reakcjami⁴.

Jednakże – moim zdaniem – patrząc z perspektywy R. Skarzyńskiego, także socjologię polską należałoby uznać – porównując ją z biologią czy fizyką – za teoretyczny kociokwik (czy socjologię pracy, wsi, rodziny, Internetu lub *gender* łączy jakaś spójna testowana przez badaczy teoria?). Część socjologów, trzeba przyznać, stosuje metodologię naukową i statystykę oraz próbuje testować jakąś teorię, tymczasem wielu politologów ogranicza się do opisu lub interpretacjonizmu. Ale ogólniejszego spójnego wyjaśnienia (teorii) zjawisk społecznych także w socjologii brak. Najkrócej mówiąc T. Warczok i Z. Zarycki pokazali jedynie ilościową różnicę między socjologią i politologią (np. cytowalność). R. Skarzyński natomiast zakpił z części politologów, przywołując tytuły ich prac (chodzi m.in. o osoby, które do swoich niepolitologicznych publikacji, dodawały w tytule przymiotnik „polityczny” lub „politologiczny” w odpowiednim przypadku i liczbie). Trudno niekiedy odmówić mu racji. Jego zamiarem było chyba zwrócenie uwagi na potrzebę jedności nauki, w tym sensie, że politologia nie może abstrahować od np. teorii ewolucji wyjaśniającej pochodzenie, a także zachowanie żywych istot, w tym człowieka, testowanej nie tylko w biologii, lecz także np. w psychologii. Jednak przyjmując perspektywę R. Skarzyńskiego, z socjologią jest podobny problem: brak w niej wyraźnej teorii.

Wyniki ewaluacji z 2023 r. wskazują, że stopniem „światowości” (kategoria A+) politologia nie różni się istotnie od innych nauk społecznych. Przyjmując

---

² R. Skarzyński, *Podstawowy dylemat politologii: dyscyplina nauki czy potoczna wiedza o społeczeństwie? O tradycji uniwersytetu i demarkacji wiedzy*, Białystok 2012.

³ T. Warczok, T. Zarycki, *Gra peryferyjna: polska politologia w globalnym polu nauk społecznych*, Warszawa 2016.

⁴ M. Karwat, *O książce Ryszarda Skarzyńskiego pt. Podstawowy dylemat politologii*, «e-Politykon» 2012, nr 4; T. Klementewicz, *Kompradorzy znad Wisły w lokalnym polu nauk społecznych*, «e-Politykon» 2017, nr 22.

skalę od 1 do 5 (w miejsce kategorii C, B, B+, A, A+), uczelnie lub instytuty ewaluowane w obszarze politologii uzyskały średnią 3,24, w socjologii 3,28. W politologii są dwie uczelnie reprezentujące poziom „światowy” (A+); w socjologii nie ma takich.

Tabela 1. Liczba ewaluowanych podmiotów, średnia kategorii naukowych oraz liczba i odsetek kategorii A+ w ramach dyscyplin nauk społecznych w 2022 r.⁵

Dyscyplina naukowa	Liczba podmiotów	Średnia kategoria	Liczba (%) kategorii A+
prawo kanoniczne	3	4,67	2 (67%)
nauki o bezpieczeństwie	23	3,70	8 (35%)
nauki prawne	39	3,46	3 (8%)
psychologia	24	3,42	4 (17%)
geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna	17	3,35	1 (6%)
nauki socjologiczne	25	3,28	0 (0%)
nauki o komunikacji społecznej i mediach	16	3,25	0 (0%)
nauki o polityce i administracji	34	3,24	2 (6%)
ekonomia i finanse	47	3,15	0 (0%)
pedagogika	41	3,15	0 (0%)
nauki o zarządzaniu i jakości	55	3,13	0 (0%)

Źródło: opracowanie własne.

Można przyjąć, że nie ma istotnych ilościowych różnic między dyscyplinami; poza, po pierwsze, prawem kanonicznym (średnia kategoria 4,67 na 5,00) i po drugie, ze względu na liczbę kategorii A+, naukami o bezpieczeństwie (8 na 23) i psychologią (4 na 24).

Nie wchodząc w dyskusję dotyczącą potrzeby upodobnienia politologii do nauki światowej lub do polskiej socjologii, można poszukiwać odpowiedzi na pytanie, dlaczego polska politologia odbiega od pewnych oczekiwań, wzorców. Wzorce takie wyraża się w różny sposób. Po pierwsze, chodzi o to, by politologia poszukiwała uwarunkowań przyczynowych, wykrywała prawidłowości, a nie jedynie opisywała czy komentowała. Po drugie, powinna częściej korzystać z metod ilościowych niż jakościowych. Po trzecie, bardziej powinna dbać

⁵ Obliczenia własne na podstawie *Wykaz kategorii naukowych 2022*, <https://www.gov.pl/attachment/d5acf6a7-772b-49d3-8054-12969a56b8f9> (25.02.2023).

o rygorystyczny metod badawczych niż tylko o kanon stawianych pytań⁶. Albo krócej mówiąc, chodzi o to, by politologia była empiryczną nauką społeczną⁷, a nie odłamem filozofii (politycznej) lub historii (najnowszej i politycznej).

Politologia w rozwoju nauki

Od starożytności do czasów nowożytnych

Niektórzy doszukują się źródeł politologii w filozofii starożytnej. Są tam źródła wielu dyscyplin naukowych. Jednak początki „refleksji” politologicznej miały miejsce dopiero w oświeceniowym, humanistycznym okresie filozofii starożytnej (V–IV wiek p.n.e.); wcześniej miała ona bowiem, jak np. u jońskich filozofów przyrody czy u atomistów, profil kosmologiczny, przyrodniczy. W chwili pojawienia się filozofii (VI–V wiek p.n.e.) funkcjonowała już jednak mająca pozaeuropejskie źródła dziedzina umiejętności praktycznych (dziś kojarzonych z techniką, agrotechniką, pomiarami, lecznictwem, transportem) oraz „dziedzina” praktycznych mądrości życiowych (dziś można ją kojarzyć m.in. z etyką normatywną lub polityką, niekoniecznie z politologią). Już wcześniej funkcjonował też obszar mitologiczno-religijny, zaspokajający te ludzkie potrzeby, których nie mogły zaspokoić dwie wspomniane dziedziny⁸. To, co dziś zwiemy (w języku polskim) nauką ma swoją genezę w greckiej filozofii kosmologicznej (np. fizyka) oraz humanistycznej (nauki społeczne), a także w pozaeuropejskiej proveniencji obszarze umiejętności praktycznych. Ta triada, jak zobaczymy, do dziś jest widoczna w klasyfikacji nauki i sporach o naukę, w tym o politologię. Na boku pozostawiam obszar mitologiczno-religijny, który w Polsce, co rzadkie, jest wprzęgnięty w urzędową formę nauki.

Średniowiecze, mierząc nie tylko liczbą stron mu poświęconych w podręcznikach do historii myśli politycznej⁹, do politologii nie wniosło wiele¹⁰, ale pojawiły się wówczas pierwsze uniwersytety (XII w.), na których funkcjonowały wydziały: teologii, prawa, medycyny oraz sztuk wyzwolonych. Na tym ostatnim kontynuowano dotychczasowe *trivium* i *quadrivium* w postaci filozofii, nauk

---

⁶ W. Łukowski, *Nauki o polityce w Polsce – zależność od szlaku i syndrom spóźnionego przybysza*, [w:] S. Sulowski (red.), *Nauki o polityce 2.0: kontrowersje i konfrontacje*, Warszawa 2018, s. 203 i 204.

⁷ T. Wallas, *Przyczynek do rozważań nad przynależnością dziedziny nauk o polityce*, «Politeja» 2015, nr 4.

⁸ W. Tatarkiewicz, *Historia filozofii (Tom pierwszy)*, Warszawa 2001, s. 17–21.

⁹ J. Baszkiewicz, F. Ryszka, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Warszawa 1984.

¹⁰ M. Cruse, *Historia nauki: od rolnictwa do sztucznej inteligencji*, Warszawa 2022.

przyrodniczych, językoznawstwa¹¹. Za pierwszego polskiego filozofa – badacza społecznego może uchodzić Witelo – Ślązak urodzony z matki Polki. W tym dogmatycznym okresie (działał w trzeciej ćwierci XIII w.) można go uznać za empiryka (najwięcej osiągnął w optyce). Jeśli chodzi o „nauki społeczne”, najbliższym mu było jednak do dzisiejszej psychologii: podświadoma analiza wrażeń wzrokowych¹².

W czasach nowożytnych myślicieli politycznych, także polskich¹³, jest już wielu, ale nie o referowanie ich odkryć chodzi, lecz o to, co istotne dla zrozumienia współczesnej politologii. W szczególności, oświecenie daje nowy grunt do rozwoju nauk społecznych i politologii. Związana z oświeceniem filozofia pozytywistyczna (rozumiana tu jako etap rozwoju nauki i sposób jej rozumienia), wyraźnie podkreśla, że po pierwsze, ludzkie zmysły, na miarę swoich możliwości, odzwierciedlają rzeczywistość, „a spory [...] w kwestiach wykraczających poza obszar doświadczenia mają czysto werbalny charakter”. Po drugie, zakazuje ona „przypuszczania, by jakkolwiek wiedza formułowana w terminach ogólnych miała w rzeczywistości inne odpowiedniki aniżeli jednostkowe przedmioty konkretne”. Po trzecie, „przeczy wartości poznawczej sądów oceniających i wypowiedzi normatywnych”. Po czwarte, chodzi o „wiarę w zasadniczą jedność metody wiedzy”¹⁴.

Od II do III Rzeczypospolitej

Początkowo Uniwersytet Królewsko-Warszawski (1818 r.) dzielił się na pięć wydziałów: teologiczny, prawa i administracji, lekarski, umiejętności filozoficznych oraz nauk i sztuk pięknych¹⁵. Sto lat później UW obejmował cztery wydziały¹⁶: teologiczny (obszar mitologiczno-religijny); prawa i nauk politycznych (umiejętności praktyczne); lekarski (umiejętności praktyczne); filozoficzny (nauka). W 1927 r. na UW funkcjonowało już dziewięć wydziałów: filozofii, prawa, medycyny, farmacji, teologii (katolickiej, prawosławnej, ewangelickiej), farmaceutyczny, weterynaryjny oraz od 1927 r. – zamiast wydziału filozoficznego – matematyczno-przyrodniczy i humanistyczny¹⁷. Na UJ taki podział

¹¹ J. Baszkiewicz, *Młodość uniwersytetów*, Warszawa 1997.

¹² W. Tatarkiewicz, *Historia...*, s. 310.

¹³ R. Ludwikowski, *Historia polskiej myśli politycznej*, Warszawa 2012.

¹⁴ L. Kołakowski, *Filozofia pozytywistyczna: od Hume'a do Koła Wiedeńskiego*, Warszawa 2003, s. 11–18.

¹⁵ M. Mycielski, *Uniwersytet Królewski, 1816–1831*, [w:] T. Kizwalter (red.), *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1915*, Warszawa 2016, s. 66.

¹⁶ Dz. Urz. MWRiOP KP z 1918 r. Nr 4, poz. 3.

¹⁷ M.P. Deszczyński, *Uniwersytet Warszawski w II Rzeczypospolitej*, [w:] P.M. Majewski (red.), *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1915–1945*, Warszawa 2016, s. 382 i 383.

wydziału filozoficznego przeprowadzono w 1946 r. Podział na wydziały matematyczno-przyrodnicze i humanistyczne był oznaką wyraźnego dziś podziału na fizykę, chemię i biologię oraz nauki społeczne i humanistykę. Poza uniwersytetami funkcjonowały lub zaczęły wyodrębniać się (już w okresie Drugiej Rzeczypospolitej) szkoły, akademie i politechniki skupiające przedstawicieli umiejętności praktycznych. Taki charakter miały też np. Szkoła Nauk Politycznych w Warszawie¹⁸. Program kształcenia i skład kadry nauczającej wskazuje, że nie chodziło o kształcenie ani politologów, ani badaczy (daleko tam było do testowania hipotez, co czynił już dawno temu np., dostając za to po uszach, Galileusz, a później także Durkheim), lecz o praktyczne kształcenie urzędników, polityków, dyplomatów. Podobny charakter miała Szkoła Nauk Politycznych w Krakowie¹⁹.

W początkach Polski Ludowej (na UW w 1951 r., a na UJ i w kilku innych uniwersytetach w 1952 r.) uniwersytecki wydział humanistyczny podzielony został na wydział filozoficzno-społeczny, wydział historyczny i wydział filologiczny (albo jedynie na wydział filozoficzno-historyczny i wydział filologiczny) – co było kolejnym etapem w rozchodzeniu się nauk humanistycznych; wydział matematyczno-przyrodniczy podzielono na wydział matematyki, fizyki i chemii oraz wydział biologii i nauk o Ziemi²⁰. Wreszcie w 1968 r. na UW utworzono wydział nauk społecznych; w jego skład wchodziły: Instytut Nauk Ekonomicznych, Instytut Nauk Politycznych, Instytut Socjologii, Studium Dziennikarskie, a nawet (co dziś uznalibyśmy za nieporozumienie) Instytut Filozofii²¹. Niektórzy sugerują, że te roszady na UW miały związek z polityką władzy wobec niezależnych badaczy i nauczycieli, których więcej było wśród socjologów i filozofów²²; można powiedzieć, że były wewnątrzuczelnianym *gerrymanderingiem*: niepokorni mieli stanowić mniejszość. Nie wszyscy tak to widzą²³. Wydziały nauk społecznych (chyba już bez powyższego kontekstu) powstały z czasem i na innych uniwersytetach. Na wydziałach tych, zwykle w towarzystwie niektórych innych nauk społecznych, funkcjonuje dziś politologia (np. UW, UŚ, UG, UWM w Olsztynie, U. Opolski, U. Zielonogórski, Uniwersytet SWPS).

---

¹⁸ *Szkoła Nauk Politycznych w Warszawie: rocznik XXII oraz program nauk na XXIII rok szkolny 1937/38*, Warszawa: Instytut Społeczny.

¹⁹ A. Zięba, *Szkoła Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*, «Czasopismo Prawno-Historyczne» 2001, nr 2.

²⁰ Dz.U. z 1951 r., poz. 304 i M.P. z 1952 r. Nr A-18, poz. 221.

²¹ Dz. Urz. MOiSW z 1968 r. Nr A-10, poz. 65.

²² B. Brzostek, *Życie społeczne Uniwersytetu 1945–1989*, [w:] P.M. Majewski (red.), *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego po 1945*, Warszawa 2016, s. 222.

²³ G. Ulicka, *Początki instytucjonalizacji nauk politycznych na Uniwersytecie Warszawskim po II wojnie światowej*, [w:] M. Wąsowicz (red.), *Nauki społeczne na Uniwersytecie Warszawskim*, Warszawa 2020.

W 1964 r. na uniwersytetach – UJ, UW, UW, UAM, UMCS, UŁ, UMK – oraz w kilku innych uczelniach utworzono jednostki pod nazwą „międzywydziałowe studium nauk politycznych”²⁴. Ich zadaniem było realizowanie przedmiotu o treści na poły politologicznego na poły indoktrynacyjnego (legitymizującego rządu PZPR w Polsce Ludowej) w ramach przedmiotów ogólnouczelnianych dla studentów różnych kierunków studiów. Jednocześnie na UW utworzono (Centralny) Ośrodek Metodyczny Studiów Nauk Politycznych²⁵.

Pod koniec lat sześćdziesiątych rozpoczęto tworzenie „instytutów nauk politycznych” (w ramach wydziałów albo poza wydziałami). Tworzenie tych instytutów jest kluczowym momentem, ponieważ zwykle było związane ze skupianiem pracujących dotychczas na różnych wydziałach pracowników, prowadzeniem kierunku studiów „nauki polityczne” i nadawaniem stopni naukowych w dyscyplinie pod tą samą nazwą. Pierwsze takie instytuty powstały w uniwersytetach w Poznaniu (1 VI 1967), Warszawie (25 IX 1967), Wrocławiu (1 V 1969), Krakowie (12 VI 1969) i Katowicach (1 X 1975)²⁶. Kolejne (niekiedy z określeniem „międzyuczelniany”) powstały w Gdańsku (1970), Lublinie (1975), Łodzi (1976) i Szczecinie (1985), ale w ich przypadku nie łączyło się to od razu z uruchomieniem kierunku studiów, a w szczególności nie z uzyskaniem uprawnienia do nadawania stopni naukowych z politologii.

Tabela 2. Pierwsze instytuty nauk politycznych i ich początkowe umiejscowienie w uniwersytetach²⁷

Uczelnia	Data	Umiejscowienie	Mgr, dr, hab.
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	1 VI 1967	Wydział Prawa; od 18 IX 1969 jako pozawydziałowa jednostka organizacyjna, od 1 VIII 1975 w ramach Wydziału Nauk Społecznych	1974, 1970, 1987
Uniwersytet Warszawski	25 IX 1967	Wydział Filozoficzny; od 1 IX 1968 w ramach Wydziału Nauk Społecznych, od 1975 w ramach Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych	1967, 1971, 1971

²⁴ Dz. Urz. MSzW z 1964 r., poz. 67; Dz. Urz. MNSzWiT z 1976 r., poz. 6.

²⁵ Dz. Urz. MSzW z 1964 r., poz. 68.

²⁶ Dz. Urz. MOiSzW z 1967 r. Nr A-4, poz. 25 i Nr A-10, poz. 60, z 1969 r. Nr A-4, poz. 34 i Nr A-6, poz. 64 oraz Dz. Urz. MNSzWiT z 1975 r., poz. 69.

²⁷ Na podstawie dzienników urzędowych oraz ministra właściwego do spraw szkolnictwa wyższego oraz cytowanych opracowań dotyczących ośrodków politologicznych.

cd. Tabeli 2

Uczelnia	Data	Umiejscowienie	Mgr, dr, hab.
Uniwersytet Wrocławski	1 V 1969	międzywydziałowa jednostka organizacyjna; od 1 IX 1988 w ramach Wydziału Nauk Społecznych	1974, 1972, 1989
Uniwersytet Jagielloński	12 VI 1969	od 18 II 1970 w ramach Wydziału Prawa i Administracji	1975, 1971, 1979
Uniwersytet Śląski w Katowicach	1 X 1975	Wydział Nauk Społecznych (od 1 X 1973 funkcjonował w jego ramach Instytut Filozofii, Socjologii i Nauk Politycznych podzielony 1 X 1975 na dwa instytuty, w tym Instytut Nauk Politycznych)	1973, 1974, 1987

Źródło: opracowanie własne.

Politologia w klasyfikacji dyscyplin naukowych

Politologia jako nauka społeczna

W niektórych państwach i niektórych językach funkcjonuje odrębne nazewnictwo w odniesieniu do dyscyplin będących – w uproszczeniu – kontynuacją filozofii przyrodniczej i humanistycznej oraz do dyscyplin będących kontynuacją starożytnej wiedzy praktycznej. Pierwszy obszar to po angielsku *science*, pozostałe obszary wiedzy występują pod innymi nazwami (np. *humanities*, *technology*). W języku polskim wiele obszarów wiedzy lub innego rodzaju działalności umysłowej (prawo, medycynę, a nawet teologię) włącza się do nauki. W nauce w wąskim znaczeniu (*science*) chodzi jedynie o poznanie prawdy. W technologii (inżynierii, umiejętnościach praktycznych), także w medycynie, chodzi o wiedzę o tym, jak coś można zrobić²⁸. Z czasem wyodrębniły się nauki społeczne (*social science*). By najkrócej opisać historię ich wyodrębnienia można powiedzieć (w uproszczeniu), że:

- 1) z dawnej filozofii („wszechdyscypliny”) najpierw wyodrębniły się (lub obok niej wyrosły) ważne dla człowieka umiejętności praktyczne: medycyna oraz technologia *vel* inżynieria (jeszcze w starożytności); potem prawnictwo (którego zadaniem było dawanie legitymizacji decyzjom władzy oraz rutynizacja rozstrzygania częstych sporów międzyludzkich),

²⁸ W.H. Kunicki-Goldfinger, *Znikąd donikąd*, Warszawa 1993, s. 28–32.

- 2) osobno rozpoznano różnicę między zagadnieniami przyrodniczymi (np. fizyka, astronomia, ewolucyjne wyjaśnienie życia) a resztą filozofii,
- 3) w końcu, gdy (po wydzieleniu przyrodznawstwa) pozostała filozofia humanistyczna, z czasem dostrzeżono, że do części jej problemów można zastosować metody ilościowe, statystyczne, niekiedy nawet (podobnie jak w naukach przyrodniczych) eksperymentalne – tak z humanistyki wyodrębniły się nauki społeczne.

W konsekwencji, szeroko rozumianą naukę możemy podzielić na nauki przyrodnicze, nauki społeczne i humanistykę, a w ich ramach wyodrębnić dziedzinę nauk podstawowych i dziedzinę nauk praktycznych *vel* stosowanych (z trudem w humanistyce). Np. medycyna i technologia są „zastosowaniowym” wariantem nauk przyrodniczych (biologii, fizyki, chemii); pedagogika, zarządzanie i prawoznawstwo – praktyczną odmianą nauk społecznych. Niejednokrotnie poszczególne dyscypliny naukowe obejmują jednocześnie komponent badań podstawowych oraz stosowanych, a bywa, że są na pograniczu nauk przyrodniczych, społecznych i humanistyki.

Tabela 3. Typologia nauk

Nauki	przyrodnicze	społeczne	humanistyczne
podstawowe	fizyka, chemia, biologia	ekonomia, socjologia, politologia, psychologia	filozofia, językoznawstwo, literaturoznawstwo, historia
stosowane	medycyna, technologia (inżynieria)	zarządzanie, pedagogika, prawoznawstwo	(etyka normatywna?)

Źródło: opracowanie własne autora.

Ponadto, w ekonomii i socjologii występuje podział na „mikro” i „makro”: mikroekonomia i makroekonomia, małe i wielkie struktury społeczne²⁹. Brak chyba takiego podziału psychologii. W przypadku politologii z kolei trudno wskazać poziom „mikro”. Próba doszukiwania się „mikropolitologii” w polityce lokalnej lub podstawowych organizacjach partyjnych byłaby czymś w rodzaju błędu przesunięcia kategorialnego. Być może pewną analogią podziału na mikro i makro byłby podział na politologię porównawczą (instytucje i zachowania polityczne) i na stosunki międzynarodowe.

Przedstawiona typologia pozwala rozpoznać miejsce politologii w nauce, a zarazem wskazać dyscypliny jej najbliższe – socjologia, ekonomia, psychologia – stanowiące tło porównawcze.

²⁹ E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, Warszawa 2013, s. 50.

Kierunki studiów, stopnie naukowe

Wspominane już międzywojenne szkoły nauk politycznych były jedynie rodzajem praktycznych studiów podyplomowych. W Polsce Ludowej funkcjonowała oferta przedmiotów „politologicznych” na wielu kierunkach studiów (w pewnej mierze obowiązkowych), jednak miały one poniekąd charakter indoktrynacji politycznej. Pojawiały się czasem odgórne specjalizacje na studiach doktoranckich w rodzaju „socjologia stosunków politycznych”. W Polsce Ludowej początek politologii rozumianej jako osobny kierunek studiów lub osobna dyscyplina naukowa przypada na przełom lat 60. i 70. XX w. Możliwość przyznawania tytułu magistra na kierunku „nauki polityczne” pojawiła się w 1969 r. W latach 1991–2001 kierunek nosił nazwę „politologia i nauki społeczne” (przy czym krótko, przez dwa miesiące, na przełomie lat 1991–1992 „politologia”), a od 2001 r. występuje pod nazwą „politologia”. Od 2011 r. nie istnieje już, z wyjątkami, rządowy wykaz kierunków studiów. Uczelnie same nadają nazwy kierunkom. Jeśli brać pod uwagę dyscyplinę naukową to „nauki polityczne” pojawiły się w 1970 r. W 1986 r. zostały przemianowane na „naukę o polityce”, a w 1992 r. na „nauki o polityce”. Od 2018 r. dyscyplina nosi nazwę „nauki o polityce i administracji”. (Niezależnie od prawnej nomenklatury do kierunku i dyscypliny stosuję w tekście nazwę „politologia”.)

Krótko funkcjonowała odrębnie dyscyplina „nauki o polityce publicznej” (2011–2018). W 2022 r. utworzono dyscyplinę „stosunki międzynarodowe”³⁰. Należy jednak zwrócić uwagę, że urzędowe klasyfikacje dyscyplin służą jedynie celom urzędowym, np. finansowym, organizacyjnym. Dyscypliny naukowej nie da się zadekretować ani „oddekretować”. Pojawienie się dyscypliny naukowej jest rezultatem społecznego procesu komunikowania wyników badań naukowych między uczestnikami tego procesu³¹. Nawet gdyby minister zlikwidował rozporządzeniem politologię czy biologię, dyscypliny te nadal by funkcjonowały w procesie komunikowania wyników badań, w których testuje się naukową metodą teorie naukowe. Podobnie, nawet przy „zadekretowaniu” w Polsce dyscypliny „stosunki międzynarodowe”, nie powstanie osobna gałąź nauki ani w Polsce, ani na świecie³².

---

³⁰ Dz.U. z 2022 r., poz. 2202.

³¹ J.J. Wiatr, *Czy istnieje nauka o polityce?*, «Życie Szkoły Wyższej» 1971, nr 5.

³² J. Szczepański, *Nauka o polityce w świetle Ustawy 2.0 i aktów wykonawczych*, «Przegląd Europejski» 2020, nr 1.

Kadrowcy: założyciele i menedżerowie politologii polskiej

Uwagi metodologiczne

Hipoteza zakłada, że stan politologii polskiej jest m.in. konsekwencją wykształcenia (ukończonego kierunku studiów) jej założycieli i kierowników (wiedzę metodologiczną nabywa się w największym stopniu na systematycznych zajęciach w trakcie studiów). Oczywiście, że pracownicy nowo tworzonych (1967–1975) instytutów nauk politycznych, w tym dyrektorzy oraz członkowie Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów musieli mieć już ukończone jakieś studia (np. prawo, historia, socjologia, ekonomia, dziennikarstwo). Przypuszczam, iż im więcej wśród założycieli politologii byłoby przedstawicieli klasycznych nauk społecznych (socjologii, ekonomii czy nawet psychologii), tym politologia byłaby dziś bliższa opisanemu wcześniej wzorcowi nauki społecznej. Poza tym, że ktoś może uznać tę hipotezę za przytyk (niech jednak prawnicy i historycy się nie obrażają, bo w istocie nie o nich tu chodzi), sam mogę też zgłosić do niej zastrzeżenie. Po pierwsze, wpływ na politykę zatrudnienia w instytucie mogły mieć też inne osoby (np. rektor, dziekan wydziału, aparat PZPR). Po drugie, mogły występować ograniczenia natury politycznej (np. rezerwa wobec socjologii, ministerialna kontrola programu studiów). Jeśli chodzi o osoby, funkcje i daty opierałem się na różnych publikacjach oraz informacjach od osób czynnych dziś w ośrodkach politologicznych³³. W przypadku wykształcenia magisterskiego omawianych osób niekiedy konieczne było oparcie się na mniej pewnych źródłach internetowych lub poszlakach. Nawet wśród osób dość młodych, niektórzy nie ujawniają w notkach biograficznych, to jaki kierunek studiów ukończyli, ograniczając się do nazwy uczelni, nazwy wydziału lub wskazania obszaru zainteresowań.

³³ J. Iwanek, *Od redakcji*, «Studia Politicae Universitatis Silesianis» 2005, t. 1; B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, P. Ścigaj, *Kim jesteś politologu? Historia i stan dyscypliny w Polsce*, t. I, Kraków 2011; B. Sitek (red.), *Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów (1991–2020)*, Warszawa 2020; K. Dziubka, B. Rogowska, C. Lewandowski, J. Tomaszewski, *W kręgu historii i politologii: księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Stanisławowi Dąbrowskiemu*, Wrocław 2002; C. Mojsiewicz, *Od polityki do politologii*, Toruń 2005; A. Bodnar, J.J. Wiatr, J. Wróblewski (red.), *Prawo i polityka*, Warszawa 1998; C. Madajczyk, *In memoriam: Profesor Dr Marian Żychowski (1922–1972)*, «Dzieje Najnowsze» 1973, nr 2; W. Kalicki, *Dziesięć lat Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Wrocławskiego*, «Sobótka» 1979, nr 4; T. Mołdawa, Z. Kiełmiński, G. Ulicka, K.A. Wojtaszczyk (red.), *Państwo, demokracja, samorząd: księga jubileuszowa na sześćdziesięciopięciolecie Profesora Eugeniusza Zielińskiego*, Warszawa 1999; M.J. Malinowski (red.), *Świat w okresie przemian: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Longinowi Pastusiakowi na 65-lecie urodzin*, Gdańsk 2000; *Skład Osobowy UAM*, <https://www.wbc.poznan.pl> (różne lata). Informacje przekazali mi lub potwierdzili moje ustalenia także: D. Przastek, P. Laidler, R. Alberski, S. Zyborowicz, A. Turska-Kawa i S. Kubas.

Dyrektorzy instytutów nauk politycznych

Wśród kadrowców, za kluczowych można uznać dyrektorów, tworzonych od 1967 r. instytutów nauk politycznych. W pewnej mierze instytuty te były kontynuacją międzywydziałowych studiów nauk politycznych. Wśród kolejnych dyrektorów instytutów (biorąc pod uwagę instytuty pięciu uniwersytetów: UAM, UW, UW, UJ, UŚ i licząc tylko do czasu, gdy nie pojawił się w sposób naturalny, w latach 2005–2012, pierwszy politolog) dominują prawnicy (55%). Występują jeszcze historycy (35%), ekonomiści (7,5%), geograf (2,5%). Brak jest socjologów (przypomnijmy, branża kiedyś podejrzana). Jak można się domyślać, kadrowcy ci przyciągali do instytutów nauczycieli po macierzystych kierunkach studiów.

Tabela 4. Wykształcenie dyrektorów instytutów nauk politycznych³⁴

Uczelnia	Dyrektor	Ukończony przez dyrektora kierunek studiów
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	Adam Łopatka (1964–1967)*	prawo
	Adam Łopatka (1967–1972)	prawo
	Stanisław Wykrętowicz (1972–1976)	ekonomia
	Tadeusz Filipiak (1976–1987)	historia/ekonomia
	Janusz Romul (1988–1991)	prawo
	Kazimierz Robakowski (1991–2008)	historia
	Tadeusz Wallas (2008–2016) – dziekan wydziału	politologia
	Andrzej Stelmach (2016–...) – dziekan wydziału	politologia
Uniwersytet Warszawski	Marian Żychowski (1964–1967)*	historia
	Marian Żychowski (1967–1968)	historia
	Remigiusz Bierzanek (1968–1972)	prawo
	Bogusław Mrozek (1972–1975)	historia (SGSZ, 1953)
	Artur Bodnar (1976–1981)	ekonomia (LNG, 1953)
	Eugeniusz Zieliński (1981–1991)	prawo (WDK SGSZ, 1958)
	Stanisław Filipowicz (1991–1999)	prawo
	Konstanty A. Wojtaszczyk (1999–2001)	prawo
	Tadeusz Mołdawa (2001–2005)	prawo
	Stanisław Sulowski (2005–2016)	politologia
	Ewa Marciniak (2016–2020)	pedagogika
	Daniel Przastek (2020–...) – dziekan wydziału	politologia

³⁴ Źródło: zob. przypis 30.

cd. Tabeli 4

Uczelnia	Dyrektor	Ukończony przez dyrektora kierunek studiów
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie	Kazimierz Opalek (1964–1969)*	prawo
	Kazimierz Opalek (1969–1975)	prawo
	Marek Sobolewski (1975–1979)	prawo
	Witold Zakrzewski (1979–1984)	prawo
	Krzysztof Pałeczki (1984–1996)	prawo
	Andrzej Mania (1996–1999)	historia
	Wiesław Kozub-Ciembroniewicz (1999–2002)	historia
	Irena Stawowy-Kawka (2002–2008)	geografia
	Włodzimierz Bernacki (2008–2012)	politologia
	Robert Kłosowicz (2012–2020)	historia
Adrian Tyszkiewicz (2020–...)	politologia	
Uniwersytet Wrocławski	Władysław Zamkowski (1964–1968)*	prawo
	Bolesław Paździor (1968–1969)*	prawo
	Marian Orzechowski (1969–1972)	historia
	Bronisław Pasierb (1972–1987)	historia
	Stanisław Dąbrowski (1987–1996)	prawo
	Andrzej Antoszewski (1996–1999)	prawo
	Teresa Łoś-Nowak (1999–2005)	prawo
	Ryszard Herbut (2005–2012)	prawo
	Jacek Sroka (2012–2014)	politologia
	Robert Alberski (2014–2020)	politologia
Dariusz Skrzypiński (2020–...)	politologia	
Uniwersytet Śląski w Katowicach	Wsiewołod Wołczew (1970–1973)**	historia/ekonomia
	Janusz Kolczyński (1973–1975)**	prawo
	Janusz Kolczyński (1975–1976)	prawo
	Adam Hrebenda (1977)	historia
	Jan Kantyka (1977–1981)	historia
	Adam Hrebenda (1981–1987)	historia
	Piotr Dobrowolski (1987–2002)	historia
	Jan Iwanek (2002–2012)	prawo
	Mariusz Kolczyński (2012–2019)	politologia
	Agnieszka Turska-Kawa (2019–...)	politologia/psychologia

* Międzywydziałowe studium nauk politycznych.

** Zakład nauk politycznych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie E. Babbie, *Podstawy badań społecznych*, Warszawa 2013.

Reprezentanci politologii w Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów

Można się domyślać, że wzorce politologicznej działalności naukowej wyznaczali też reprezentujący politologię członkowie Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów (CK) i jej poprzedniczek. Od 2019 r. podobną, choć nieco skromniejszą, funkcję pełni Rada Doskonałości Naukowej (RDN). Do 2018 r. uzyskanie lub nieuzyskanie stopnia naukowego decydowało o możliwości dalszego zatrudnienia w uczelni, o zmianie stanowiska (wykładowca) i o zwiększeniu pensum dydaktycznego, o możliwości objęcia stanowisk kierowniczych lub o członkostwie w ciałach kolegialnych uczelni (dostępnych tylko dla doktorów habilitowanych lub profesorów). Jeden z „politologów” – Adolf Dobieszewski – „jako członek Centralnej Komisji Kwalifikacyjnej i uczestnik zespołu partyjnych politologów [...] miał [ponoć] duży wpływ na kształtowanie sytuacji w ośrodkach politologicznych”³⁵.

Licząc od 1970 do 2013 r. reprezentantami politologii w CK w 63% byli absolwenci prawa, w 17% historii, w 17% filozofii, a 3% dziennikarstwa. Zatem reprezentantem politologii w tym okresie nie był ani razu absolwent podstawowych nauk społecznych (socjologia, ekonomia, psychologia). Od 2014 r. w CK (RDN) pojawiają się już absolwenci politologii.

Tabela 5. Wykształcenie magisterskie członków Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułu reprezentujących politologię

Okres, kadencja	Reprezentant politologii	Wykształcenie
1970–1973	Baszkiewicz Jan	prawo
I kadencja CKK (06.1973–05.1976)	Baszkiewicz Jan	prawo
II kadencja CKK (06.1976–05.1979)	Baszkiewicz Jan	prawo
	Dobieszewski Adolf	historia
III kadencja CKK (06.1979–12.1983)	Baszkiewicz Jan	prawo
	Dobieszewski Adolf	historia
IV kadencja CKK (1984–1987)	Baszkiewicz Jan	prawo
	Zawadzki Sylwester	prawo
	Pasierb Bronisław	historia
V kadencja CKK (1988–1990)	Baszkiewicz Jan	prawo
	Dobieszewski Adolf	historia
	Pasierb Bronisław	historia

³⁵ P. Gasztold, *Towarzysze z betonu: dogmatyzm w PZPR 1980–1990*, Warszawa 2019.

cd. Tabeli 5

Okres, kadencja	Reprezentant politologii	Wykształcenie
I kadencja CK (1991–1993)	Baszkiewicz Jan	prawo
	Mojsiewicz Czesław	filozofia (mgr Wydz. Społ.-Filozof. UW, 1954)
	Pastusiak Longin	dziennikarstwo
II kadencja CK (1994–1996)	Baszkiewicz Jan	prawo
	Mojsiewicz Czesław	filozofia (mgr Wydz. Społ.-Filozof. UW, 1954)
	Dąbrowski Stanisław	prawo
III kadencja CK (1997–1999)	Baszkiewicz Jan	prawo
	Mojsiewicz Czesław	filozofia (mgr Wydz. Społ.-Filozof. UW, 1954)
	Zieliński Eugeniusz	prawo (Sz. Gł. Sł. Zagr.)
IV kadencja CK (2000–2002)	Baszkiewicz Jan	prawo
	Mojsiewicz Czesław	filozofia (mgr Wydz. Społ.-Filozof. UW, 1954)
	Zieliński Eugeniusz	prawo (Sz. Gł. Sł. Zagr.)
V kadencja CK (2003–2006)	Baszkiewicz Jan	prawo
	Mojsiewicz Czesław	filozofia (mgr Wydz. Społ.-Filozof. UW, 1954)
VI kadencja CK (2007–2010)	Antoszewski Andrzej	prawo
	Wojtaszczyk Konstanty Adam	prawo
VII kadencja CK (2011–2013)	Antoszewski Andrzej	prawo
	Wojtaszczyk Konstanty Adam	prawo
VIII kadencja CK (2014–2017)	Antoszewski Andrzej	prawo
	Wojtaszczyk Konstanty Adam	prawo
	Anioł Włodzimierz Krzysztof*	politologia
IX kadencja CK (2018–2021)	Antoszewski Andrzej	prawo
	Wojtaszczyk Konstanty Adam	prawo
	Anioł Włodzimierz Krzysztof*	politologia
RDN (06.2019–12.2023)	Itrich-Drabarek Jolanta	politologia
	Wallas Tadeusz	politologia
	Żukowski Arkadiusz	politologia

* Reprezentował odrębną wówczas dyscyplinę „nauki o polityce publicznej”.

Źródło: opracowanie własne.

Nie neguję pozytywnego znaczenia prawników w rozwoju politologii. Niektórzy z nich są autorami popularnych przez wiele lat podręczników, np.:

J. Baszkiewicz i F. Ryszka³⁶, M. Sobolewski³⁷, czy autorzy podręcznika *Systemy polityczne rozwiniętych krajów kapitalistycznych*³⁸. Problem w tym, że w kontekście współczesnych oczekiwań wobec nauki społecznej, prawnicza perspektywa nie wystarcza do ich realizacji. Znamienne, że dopiero w 2022 r. ukazał się pierwszy podręcznik do metodologii badań dla prawników (dla doktorantów prawa)³⁹. (Tylko częściowo można uzasadnić to faktem, że prawoznawstwo jest bardziej umiejętnością praktyczną, niż nauką podstawową). Wspomniani prawnicy wpłynęli pozytywnie na polską politologię nie dlatego, że byli prawnikami, lecz dlatego, że byli wrażliwymi badaczami zjawisk, instytucji i zachowań politycznych.

Problem metodologii badań

Nauka to nie określony zasób wiedzy, lecz metoda osiągnięcia tej wiedzy. Niekiedy twierdzi się też, że o wyodrębnieniu określonej dyscypliny naukowej (np. politologii), świadczy to, że posiada odrębne od innych dyscyplin metody badawcze. Można kwestionować to twierdzenie. Nie ulega jednak wątpliwości, że dobra wiedza o polityce uzyskiwana może być jedynie przy pomocy metody naukowej. O tym, czy politologia jest dyscypliną naukową i jak zaawansowaną, może świadczyć zatem niekoniecznie odrębność metod badawczych (dlaczego miałyby mieć odrębne metody od innych nauk społecznych), ale umiejętność stosowania naukowych metod badawczych oraz ich stosowanie w procesie pozyskiwania wiedzy, a także przekazywanie tej umiejętności początkującym politologom przez bardziej doświadczonych przedstawicieli tej dyscypliny. By ustalić tak rozumianą naukowość, czy jakość politologii, można po pierwsze porównać odsetek artykułów w czasopismach naukowych prezentujących wyniki badań zrealizowanych zgodnie z metodą naukową, w porównaniu z innymi dyscyplinami (ekonomią, psychologią i socjologią). Po drugie, można porównać liczbę i zasięg podręczników do metodologii badań przygotowanych przez politologów i przez przedstawicieli innych nauk społecznych. Po trzecie, można porównać liczbę godzin zajęć z metodologii badań naukowych na kierunkach studiów odpowiadających politologii i innym porównywanym dyscyplinom. Pierwsza propozycja przekracza możliwości krótkiego badania. Ograniczę się do dwóch pozostałych propozycji.

---

³⁶ J. Baszkiewicz, F. Ryszka, *Historia...*

³⁷ M. Sobolewski, *Partie i systemy partyjne świata kapitalistycznego*, Warszawa 1977.

³⁸ A. Jamróz (red.), *Systemy polityczne rozwiniętych krajów kapitalistycznych*, Warszawa 1989.

³⁹ H. Izdebski, A. Łazarska, (red.), *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników: teoria i praktyka*, Warszawa 2022.

Podręczniki do metodologii badań naukowych

Jeśli chodzi o podręczniki do przedmiotów metodologicznych, przyjąłem kilka założeń. Po pierwsze, chodzi o podręczniki przygotowane przez polskich akademików. Wykluczyłem zatem nawet bardzo popularne tłumaczenia, np. J.B. Johnson, H.T. Reynolds i J.D. Mycoff⁴⁰, W.P. Shively⁴¹, E. Babbie⁴². Chodzi wszak w tym badaniu o polskich politologów. Nie ulega jednak wątpliwości, że tłumaczenia podręczników obcojęzycznych mogą być traktowane jako zmienna korelująca z rozwojem politologii polskiej. Po drugie, chodzi o typowe akademickie, kursowe, podręczniki, a nie wybory problemów, czy jedynie pewną perspektywę, wycinek przedmiotu lub słowniki. Po trzecie, pominąłem podręczniki dotyczące przede wszystkim statystyki oraz podręczniki prezentujące teorie naukowe testowane w danej dyscyplinie. Niektórzy twierdzą, że teorie naukowe w nie mniejszym stopniu stanowią o zaawansowaniu dyscypliny, ale problem ten zasługuje na odrębne potraktowanie. Po czwarte, odrzuciłem publikacje dostępne wyłącznie w Internecie. Po piąte, w niektórych przypadkach, z jednej strony podręcznik przygotowany przez konkretnego akademika przyjmuje z czasem inny tytuł, co formalnie jest kolejnym podręcznikiem, z drugiej, niektóre podręczniki posiadają wiele wydań. Tak czy inaczej, świadczy to o płodności metodologów w danej dyscyplinie i o znaczeniu metodologii w tej dyscyplinie. Potwierdza to też cytowalność niektórych podręczników, którą podałem (według Google Scholar).

Tabela 6. Podręczniki do metodologii badań przygotowane przez przedstawicieli czterech dyscyplin

	Podręczniki metodologiczne (w tym liczba wydań, liczba stron w ostatnim wydaniu i cytowania wg Google Scholar, grudzień 2022)
Socjologia	<p>Nowak, S. <i>Metodologia badań społecznych</i>. Warszawa 2012, wyd. 2, s. 494 (cyt.: 1294)</p> <p>Sztumski, J. <i>Wstęp do metod i technik badań społecznych</i>. Katowice 2020, wyd. 8, s. 335 (cyt.: 729+33)</p> <p>Nowak, S. <i>Studia z metodologii nauk społecznych</i>. Warszawa 1965, s. 370 (cyt.: 116)</p> <p>Sołoma, L. <i>Metody i techniki badań socjologicznych: wybrane zagadnienia</i>. Olsztyn 2002, wyd. 2, s. 210 (cyt.: 72)</p>

⁴⁰ J.B. Johnson, H.T. Reynolds, J.D. Mycoff, *Metody badawcze w naukach politycznych*, Warszawa 2010.

⁴¹ W.P. Shively, *Sztuka prowadzenia badań politycznych*, Poznań 2001.

⁴² E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2004; E. Babbie, *Podstawy...*

cd. Tabeli 6

	Podręczniki metodologiczne (w tym liczba wydań, liczba stron w ostatnim wydaniu i cytowania wg Google Scholar, grudzień 2022)
Socjologia	<p>Podgórski, R.A. <i>Metodologia badań socjologicznych</i>. Bydgoszcz – Olsztyn 2007, s. 239 (cyt.: 69)</p> <p>Karpiński, J. <i>Wprowadzenie do metodologii nauk społecznych</i>. Warszawa 2006, s. 360 (cyt.: 4)</p> <p>Lutyński, J. <i>Metody badań społecznych: wybrane zagadnienia</i>. Łódź 2000, wyd. 2, s. 315</p> <p>Skarbek, W. <i>Wybrane zagadnienia metodologii nauk społecznych</i>. Piotrków Trybunalski 2013, s. 124</p>
Psychologia	<p>Brzeziński, J.M. <i>Metodologia badań psychologicznych</i>. Warszawa 2019, wyd. 6, s. 528 (cyt.: 1212+57+39+29)</p> <p>Brzeziński, J.M. <i>Elementy metodologii badań psychologicznych</i>. Warszawa 1980, wyd. 2, s. 348 (cyt.: 326)</p> <p>Brzeziński, J.M. <i>Metody badań psychologicznych w zarysie</i>. Poznań 1975, s. 170 (cyt.: 20)</p> <p>Zimny, Z. <i>Zarys metodologii badań społecznych</i>. Częstochowa 1999, s. 318 (cyt.: 3)</p> <p>Zimny, Z. <i>Metodologia badań społecznych: wprowadzenie</i>. Częstochowa 2000, s. 418</p>
Ekonomia	<p>Sagan, A. <i>Metodologia badań ekonomicznych</i>. Kraków 2016, s. 204 (cyt.: 27)</p> <p>Żurawicki, S. <i>Metodologiczne problemy nauk ekonomicznych</i>, Warszawa 1969, s. 270 (cyt.: 21)</p> <p>Wojciechowska, R., Nowogródzka, T., Miciuła, I. <i>Metodologia badań naukowych w naukach ekonomicznych</i>. Warszawa 2016, s. 150 (cyt.: 2)</p> <p>Semkow, J., Żurawicki, S. <i>Elementy metodologii nauk ekonomicznych</i>. Warszawa 1977, s. 217</p> <p>Leśkiewicz, I., Leśkiewicz, Z. <i>Zarys metodologii ekonomii cz. I</i>. Szczecin 1998, s. 246</p> <p>Balicki, W. <i>Wykłady z metodologii nauk ekonomicznych</i>. Poznań 2002, s. 82</p> <p>Kuciński, K. (red.) <i>Metodologia nauk ekonomicznych: dylematy i wyzwania</i>. Warszawa 2010, s. 239</p> <p>Stachak, S. <i>Podstawy metodologii nauk ekonomicznych</i>. Warszawa 2013, s. 308</p> <p>Flejterski, S., Urchs, M. <i>Elementy filozofii i metodologii nauk ekonomicznych</i>. Kraków 2015, s. 226</p> <p>Burnewicz, J. <i>Filozofia i metodologia nauk ekonomicznych</i>. Warszawa 2021, s. 870 (cyt.: 0)</p>
Politologia	<p>Klementewicz, T. <i>Rozumienie polityki: zarys metodologii nauki o polityce</i>. Warszawa 2011, wyd. 2, s. 354 (cyt.: 79+2)</p> <p>Surmaczyński, M. <i>Podstawowe problemy metodologiczne nauk społeczno-politycznych</i>. Wrocław 2010, s. 167 (cyt.: 13)</p> <p>Szostak, W., Kowalik, J. <i>Metodologiczne problemy nauk o polityce</i>. Kielce 2007, s. 252 (cyt.: 6)</p> <p>Chodubski, A. <i>Wstęp do badań politologicznych</i>. Gdańsk 2004, wyd. 2, s. 221</p> <p>Zieliński, J. <i>Metodologia pracy naukowej</i>. Warszawa 2012, s. 136</p>

Źródło: opracowanie własne.

Zwróć uwagę na kilka kwestii. Liczba polskich podręczników i ich wydań wskazuje na istotne znaczenie metodologii i metodologów w socjologii, psychologii i ekonomii. Potwierdza to ich cytowalność (socjologia i psychologia). Niewykluczone, że są one konsekwencją zainteresowania tymi podręcznikami także ze strony wykładowców i studentów politologii. Zapewne wielu politologów ma za sobą lekturę podręcznika S. Nowaka⁴³. Popularny jest też podręcznik J. Sztumskiego⁴⁴. Miałem problem z przypisaniem go do konkretnej dyscypliny. Autor jest absolwentem prawa, pracował w instytucie nauk politycznych UŚ, jednak w notce o sobie na okładce podręcznika – mam wrażenie, że celowo – podaje błędną nazwę instytutu, tak by nie pojawiło się w niej określenie „politycznych”. Z podanych na początku przyczyn, musiałem pominąć podręcznik metodologiczny dla politologów grupy autorów z UMK (ma wyłącznie wersję internetową)⁴⁵, a także słownik⁴⁶.

Po drugie, jeśli by utrzymywać tezę o odrębności metodologicznej politologii (co nie znaczy, że jej bronię), zaskakuje fakt, iż w podręcznikach politologicznych tych odrębnych metod nie przedstawiono.

Po trzecie, jeżeli przyjmujemy, że politologia stosuje metody i techniki badawcze wspólne wszystkim dyscyplinom społecznym, w szczególności socjologii, należy odnotować fakt, iż to nie politolodzy są autorami wznawianych lub poczytnych podręczników metodologicznych. Choć można to tłumaczyć tym, że nawet osoby, które od studiów do profesury funkcjonowały w instytutach politologicznych, nie nabyły jeszcze gruntownej wiedzy i umiejętności metodologicznych oraz świadomości w tym zakresie, a więc i chęci, możliwości czy okazji do przygotowania podręczników metodologicznych, to jednak świadczy to nadal (w tym wąskim sensie) o słabości metodologicznej instytucjonalnie rozumianej politologii.

Kształcenie metodologiczne studentów politologii

Jeśli chodzi o kształcenie metodologiczne studentów, wziąłem pod uwagę liczbę godzin i liczbę ECTS przedmiotów metodologicznych obowiązkowych dla wszystkich studentów kierunku.

Liczbę godzin (i ECTS) na poszczególnych kierunkach można mierzyć zarówno minimalnymi wymaganiami w tym zakresie, po raz ostatni określo-

⁴³ S. Nowak, *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2012.

⁴⁴ J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2020.

⁴⁵ R. Bäcker, L. Czechowska, G. Gadomska, J. Gajda i in., *Metodologia badań politologicznych*, Warszawa 2016.

⁴⁶ J.R. Sielezin, *Metodologia badań społecznych: definicje, terminy, pojęcia*, Jelenia Góra 2021.

nymi centralnie przez ministra w 2007 r., jak i liczbami wymienionymi w programach studiów ustalonymi przez organy uczelni.

Z rozporządzenia ministra wynikało, że przedmioty metodologiczne i statystyczne na innych, niż politologia kierunkach miały zdecydowanie większy (minimalny) ilościowy, godzinowy udział w programie studiów.

Tabela 7. Przedmioty metodologiczno-statystyczne na kierunkach studiów z zakresu nauk społecznych

Kierunek studiów	Przedmioty metodologiczno-statystyczne (i ich minimalna liczba godzin; nie wszystkim przedmiotom przypisano minimalną liczbę godzin)
Ekonomia	Matematyka (60) Statystyka opisowa (30) Ekonometria (30) Rachunkowość (30) Analiza ekonomiczna
	Wnioskowanie statystyczne (30) Ekonometria i prognozowanie procesów ekonomicznych (30) Ekonomia matematyczna
Politologia	Statystyka i demografia
	Metodologia badań politologicznych (30)
Psychologia (kierunek jednostopniowy)	Metodologia badań psychologicznych i statystyka (90) Psychometria Diagnoza psychologiczna
Socjologia	Statystyka Metody badań społecznych Procesy ludnościowe Przygotowanie i realizacja projektu badawczego
	Metodologia nauk społecznych (60) Zaawansowane techniki komputerowej analizy danych Procedury badań ewaluacyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie Dz.U. z 2007 r. poz. 1166.

Niezależnie od rządowych standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków studiów, które ustalają wymagania minimalne, warto też porównać ilość czasu (godziny, ECTS) poświęcanego przedmiotom metodologicznym w programach studiów politologicznych w niektórych uczelniach. Jedynie w części badanych uczelni wymiar zajęć metodologicznych istotnie przewyższa rządowe minima (UW, UŚ, UWr).

Tabela 8. Obowiązkowe przedmioty metodologiczne na kierunku „politologia” (2022/23)*

Uczelnia	Stopień	Przedmiot (semestr)	Godz.	ECTS	
UW	I	Metodologia politologii (1)	30	4	13
		Analiza polityczna (3)	30	2	
Metody i techniki badania życia politycznego (3)		30	3		
	II	Nurty badań politologicznych (1)	30	4	
UŚ	I	Laboratorium politologa (1)	15	2	10
		Wstęp do badań politologicznych (1)	30	2	
		Myslenie krytyczne w analizie politycznej (2)	15	2	
		Warsztat badawczy politologa (2)	15	2	
	II	Moduł laboratoryjny (1)	15	2	
UWr	I	Warsztat badawczy politologa (4)	30	2	8
	II	Warsztat metodologiczny (2)	45	6	
UJ	I	Wprowadzenie do metodologii (1)	15	2	5
	II	Metodologia badań politologicznych (1)	30	3	
UAM	I	Podstawy metodologii badań politologicznych (3)	15	1	5
	II	Metodologia badań politologicznych (1)	30	4	

* Z uchwalonych przez senaty pięciu uczelni obowiązujących programów studiów.

Źródło: opracowanie własne.

Wnioski i rekomendacje

Politologia jest najmłodszą z podstawowych nauk społecznych. Jej narodowe problemy piętrzą się, gdy rozwijała się w specyficznym kontekście (Polska Ludowa, czy szerzej autorytaryzm). Tego problemu – bo powstała po upadku systemu autorytarnego – nie ma np. politologia czeska⁴⁷. Niewątpliwie politologia polska różni się, jak dowodzą T. Warczok i Z. Zarycki od socjologii. Staralem się pokazać, że źródła tego tkwią w kadrach założycielskich politologii: prawnicy i historycy, a nie socjolodzy, ekonomiści czy psychologdy. Wykształcenie prawnicze lub historyczne organizatorów politologii nie ułatwiało zbudowania kadry typowej dla kierunku studiów i dyscypliny z zakresu nauk społecznych. W konsekwencji i program studiów też nie w pełni uwzględ-

⁴⁷ J. Holzer, P. Pšejja, *Politologia czeska: piętnaście lat rozwoju*, [w:] M. Cichosz, K. Zamorska (red.), *Politologia w Polsce: stan badań i perspektywy*, Wrocław 2006.

nia potrzeby współczesnych nauk społecznych. W programach studiów politologicznych ilość zajęć metodologicznych nadal jest wyraźnie mniejsza niż na studiach socjologicznych, psychologicznych i ekonomicznych. Zwiększenie ilości tych zajęć na politologii zapewne nie pogorszyłyby perspektyw politologii.

Nie oznacza to jednak, że dobra politologia rozumiana jako grupa badaczy wyjaśniających zjawiska polityczne i jako wyniki ich badań w Polsce nie istnieje. Tak rozumiana politologia rozwija się niezależnie od urzędowych podziałów i zaszerogowań. Wyniki badań z obszaru politologii dość często publikują też socjologowie⁴⁸. Nie może to być zaskakujące także z innego powodu. Niezależnie od personalnych (prawniczo-historycznych) początków polskiej politologii, przedmiotowo i metodologicznie jest ona następczynią socjologii (polityki). Co prawda niektórzy doszukują się różnic między socjologią polityki, a politologią⁴⁹, ale nie jest to konieczne. Więcej, ponieważ ciekawe i ważne problemy badawcze czekają na podjęcie, w przypadku niedoinwestowania metodologicznego politologów, nadal z powodzeniem będą podejmować je przedstawiciele sąsiednich dyscyplin. Głównie socjologii, w mniejszym stopniu ekonomii, geografii społeczno-ekonomicznej, czasem psychologii.

Bibliografia

- Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2004.
Babbie E., *Podstawy badań społecznych*, Warszawa 2013.
Bäcker R., Czechowska L., Gadomska G., Gajda J. i in., *Metodologia badań politologicznych*, Warszawa 2016.
Baszkiewicz J., *Młodość uniwersytetów*, Warszawa 1997.
Baszkiewicz J., Ryska F., *Historia doktryn politycznych i prawnych*, Warszawa 1984.
Bodnar A., Wiatr J.J., Wróblewski J. (red.), *Prawo i polityka*, Warszawa 1998.
Brzostek B., *Życie społeczne Uniwersytetu 1945–1989*, [w:] P.M. Majewski (red.), *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego po 1945*, Warszawa 2016.
Cruse M., *Historia nauki: od rolnictwa do sztucznej inteligencji*, Warszawa 2022.
Deszczyński M.P., *Uniwersytet Warszawski w II Rzeczypospolitej*, [w:] P.M. Majewski (red.), *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1915–1945*, Warszawa 2016.
Dudzińska A., *System zamknięty: socjologiczna analiza procesu legislacyjnego*, Warszawa 2015.
Dziubka K., Rogowska B., Lewandowski C., Tomaszewski J., *W kręgu historii i politologii: księga jubileuszowa dedykowana profesorowi Stanisławowi Dąbrowskiemu*, Wrocław 2002.
Flis J., *Złudzenie wyboru: społeczne wyobrażenia i instytucjonalne ramy w wyborach Sejmu i Senatu*, Kraków 2014.

---

⁴⁸ A. Dudzińska, *System zamknięty: socjologiczna analiza procesu legislacyjnego*, Warszawa 2015; J. Flis, *Złudzenie wyboru: społeczne wyobrażenia i instytucjonalne ramy w wyborach Sejmu i Senatu*, Kraków 2014; A. Gendźwił, *Wybory lokalne w Polsce: uczestnictwo, konkurencja i reprezentacja polityczna w demokracjach mniejszej skali*, Warszawa 2020; J.J. Wiatr, *Socjologia polityki*, Warszawa 2018.

⁴⁹ J.J. Wiatr, *Socjologia...*

- Gasztold P., *Towarzysze z betonu: dogmatyzm w PZPR 1980–1990*, Warszawa 2019.
- Gendźwiłł A., *Wybory lokalne w Polsce: uczestnictwo, konkurencja i reprezentacja polityczna w demokracjach mniejszej skali*, Warszawa 2020.
- Holzer J., Pšejja P., *Politologia czeska: piętnaście lat rozwoju*, [w:] M. Cichosz, K. Zamorska (red.), *Politologia w Polsce: stan badań i perspektywy*, Wrocław 2006.
- Iwanek J., *Od redakcji*, «*Studia Politicae Universitatis Silesianensis*» 2005, t. 1.
- Izdebski H., Łazarska A. (red.), *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników: teoria i praktyka*, Warszawa 2022.
- Jamróz A. (red.), *Systemy polityczne rozwiniętych krajów kapitalistycznych*, Warszawa 1989.
- Johnson J.B., Reynolds H.T., Mycoff J.D., *Metody badawcze w naukach politycznych*, Warszawa 2010.
- Kalicki W., *Dziesięć lat Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Wrocławskiego*, «*Sobótka*» 1979, nr 4.
- Karwat M., *O książce Ryszarda Skarżyńskiego pt. Podstawowy dylemat politologii*, «*e-Politykon*» 2012, nr 4.
- Klementewicz T., *Kompradorzy znad Wisły w lokalnym polu nauk społecznych*, «*e-Politykon*» 2017, nr 22.
- Kołakowski L., *Filozofia pozytywistyczna: od Hume'a do Koła Wiedeńskiego*, Warszawa 2003.
- Krauz-Mozer B., Borowiec P., Ścigaj P., *Kim jesteś politologu? Historia i stan dyscypliny w Polsce*, t. I, Kraków 2011.
- Kunicki-Goldfinger W.H., *Znikąd donikąd*, Warszawa 1993.
- Ludwikowski R., *Historia polskiej myśli politycznej*, Warszawa 2012.
- Łukowski W., *Nauki o polityce w Polsce – zależność od szlaku i syndrom spóźnionego przybyścia*, [w:] S. Sulowski (red.), *Nauki o polityce 2.0: kontrowersje i konfrontacje*, Warszawa 2018.
- Madajczyk C., *In memoriam: Profesor Dr Marian Żychowski (1922–1972)*, «*Dzieje Najnowsze*» 1973, nr 2.
- Malinowski M.J. (red.), *Świat w okresie przemian: księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Longinowi Pastusiakowi na 65-lecie urodzin*, Gdańsk 2000.
- Mojsiewicz C., *Od polityki do politologii*, Toruń 2005.
- Mołdawa T., Kiełmiński Z., Ulicka G., Wojtaszczyk K.A. (red.), *Państwo, demokracja, samorząd: księga jubileuszowa na sześćdziesięciopięciolecie Profesora Eugeniusza Zielińskiego*, Warszawa 1999.
- Mycielski M., *Uniwersytet Królewski, 1816–1831*, [w:] T. Kizwalter (red.), *Dzieje Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1915*, Warszawa 2016.
- Niżnik J., *Socjologia wiedzy: zarys historii i problematyki*, Warszawa 1989.
- Nowak S., *Metodologia badań społecznych*, Warszawa 2012.
- Shively W.P., *Sztuka prowadzenia badań politycznych*, Poznań 2001.
- Sielezin J.R., *Metodologia badań społecznych: definicje, terminy, pojęcia*, Jelenia Góra 2021.
- Sitek B. (red.), *Centralna Komisja do Spraw Stopni i Tytułów (1991–2020)*, Warszawa 2020;
- Skarżyński R., *Podstawowy dylemat politologii: dyscyplina nauki czy potoczna wiedza o społeczeństwie? O tradycji uniwersytetu i demarkacji wiedzy*, Białystok 2012.
- Sobolewski M., *Partie i systemy partyjne świata kapitalistycznego*, Warszawa 1977.
- Szczepański J., *Nauka o polityce w świetle Ustawy 2.0 i aktów wykonawczych*, «*Przegląd Europejski*» 2020, nr 1.
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 2020.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii (Tom pierwszy)*, Warszawa 2001.
- Ulicka G., *Początki instytucjonalizacji nauk politycznych na Uniwersytecie Warszawskim po II wojnie światowej*, [w:] M. Wąsowicz (red.), *Nauki społeczne na Uniwersytecie Warszawskim*, Warszawa 2020.

- Wallas T., *Przyczynek do rozważań nad przynależnością dziedzinową nauk o polityce*, «Politeja» 2015, nr 4.
- Warczok T., Zarycki T., *Gra peryferyjna: polska politologia w globalnym polu nauk społecznych*, Warszawa 2016.
- Wiatr J.J., *Czy istnieje nauka o polityce?*, «Życie Szkoły Wyższej» 1971, nr 5.
- Wiatr J.J., *Socjologia polityki*, Warszawa 2018.
- Zięba A., *Szkoła Nauk Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego*, «Czasopismo Prawno-Historyczne» 2001, nr 2.